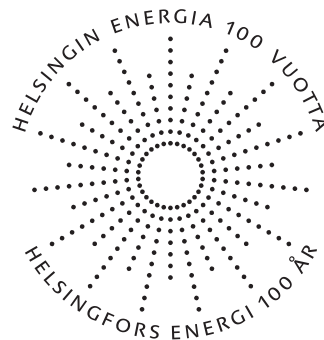

**2050:
LUOTATKO RAHAAN VAI YSTÄVÄÄN?**

DEMOS HELSINKI
TUULI KASKINEN, TOMMI LAITIO, ROOPE MOKKA JA ALEKSI NEUVONEN

ESITELMÄ HELSINGIN ENERGIAN 100V-JUHLASEMINAARISSA
13.10.2009 FINLANDIA-TALOLLA

2050: LUOTATKO RAHAAN VAI YSTÄVÄÄN?

Demos Helsinki

Tuuli Kaskinen, Tommi Laitio, Roope Mokka ja Alekski Neuvonen

Ulkoasu
Kari Pilkkakangas

Piirroskuvat
Jukka Fordell

Paino
Reilat Oy, Helsinki 2009

KUMMAN SINÄ OTTAISIT MIELUUMMIN? MAAILMAN, JOSSA KAIKKI ON REILUA, LÄPINÄKYVÄÄ, MUTTA MAKSULLISTA. VAI MAAILMAN, JOKA PYÖRII INTOHIMOISEN HARRASTAMISEN JA LAAROJEN YSTÄVÄPIIRIEN YMPÄRILLÄ, MUTTA VAATII VAIVANNÄKÖÄ.

Seuraavat neljäkymmentä vuotta ovat kahdesta syystä herkullista aikaa.

Ensinnäkin neljäkymmentä vuotta on sukupolven pituinen aika. Siinä ajassa yksi sukupolvi käy läpi elinvoimaisimmat vuotensa. Edellisen neljäkymmenen vuoden aikana yksi sukupolvi on muuttanut järjestyttävän paljon. Neljäkymmentä vuotta sitten, vuonna 1969, läntinen maailma oli keskellä suurta murrosta. Suuret ikäluokat rynnivät läpi kulttuurimme jokaisen osa-alueen – he olivat nuoria. Heidän mukanaan vuoden 1969 paikkeilla syntyivät aikamme peruspilarit: halpaan energiaan ja omien halujen tyydyttämiseen perustuva kulutuskulttuuri. Nykyaikainen mikropiirin ympärillä pyörivä informaatioteknologia otti ensi askeliaan. Poliittikka sai uudet teemat: uudet yhteiskunnalliset liikkeet syntyivät vaalimaan unohdettujen ryhmien oikeuksia, parantamaan naisten asemaa, suojelemaan ympäristöä ja vapauttamaan ihmisiä massakulttuurilta.

Nyt vuonna 2009 olemme samankaltaisen teknologisen, väestöllisen ja kulttuurisen muutoksen portailla. Tuotantoon käyttämämme resurssit saavuttavat seuraavan neljäkymmenen vuoden aikana huippunsa. Väestöllinen muutos tapahtuu, sillä väestönkasvu, ikääntyminen ja automatisaatio

tekevät suuresta osaa aktiivisia ihmisiä tarpeettomia. Kulttuurinen muutos tapahtuu, sillä yksilön vapautuminen alkaa saada yhä itsetarkoituksellisempia ja yhteisöllisempiä muotoja.

Toisekseen seuraavista neljästäkymmenestä vuodesta herkullisen tekevät ymmärrys ja tieto. Meillä on harvinaisen paljon hyvin perusteltua ymmärrystä vuodesta 2050. Kenties ensi kertaa historiassa *tiedämme* jotain tulevaisuudesta. Näin siksi, että *reunaehdot* ihmiskunnan mielekkäälle olemassaololle ovat niin tiukat. Voimme siis aina vain paremmilla perusteilla *olettaa* erinäisiä asioita tulevaisuudesta, kuten että väestöä on alle 10 miljardia vuonna 2050. Lisäksi *tiedämme*, että ilmakehän hiilidioksiidipitoisuus on samana vuonna maksimissaan 450 ppm. Jos näin ei ole, useimpien muiden tulevaisuuskysymysten pohtiminen on turhaa. Sillä niin niukaksi katastrofaalinen ilmastonmuutos yhteiskuntamme tekisi.

Kykymme nähdä tulevaisuuteen on siksi poikkeuksellisen hyvä. Käymme seuraavassa läpi kolme tulevan neljäkymmenen vuoden suurinta megatrendiä. Ne ovat Gaussin kosto, turhien ihmisten esiinmarssi ja yhdessä yksilöllistyminen.

4

GAUSSIN KOSTO

Gaussin käyrä ja muut yksihuippuiset käyrät ovat mahdollisia kuvaajia ilmiöille, jotka sattuvat vain kertaalleen. Sinikäyrä on jaksollinen, sinifunktion muotoinen aalto, jossa laskua seuraa aina nousu ja päinvastoin. Olemme tottuneet näkemään maailmantalouden sinikäyränä, joka kulkee kohti koordinaatiston oikeaa yläkulmaa. Olemme tottuneet näkemään sen kauniina nousuna, joka joutuu ajoittain häiriötekijöiden uhriksi, mutta palaa uskollisesti nousuradalleen kohti äärettömyydessä hämöttävää kasvun hidastumista. Nukumme makeasti, kun bruttokansantuote kasvaa, energian kulutus lisääntyy ja tuotteita syntyy aikaisempaa enemmän.

”Laskuiksi” on totuttu kutsumaan lamoja ja talouden taantumia. Sellaista kautta, jota nytkin eletään. Näitä talouden taantumia on aina seurannut laskua jyrkempi nousu. Lamat ovat iskeneet hampaanjälkensä muuten pehmeästi nousevaan maailmantalouden käyrään. Laskut ovat näyttäneet lyhytaikaisina harmeina, joiden ohi päästään odottamalla nousua. Kyllä tämä tästä. Kohta näyttää paremmalta, lohdutteleminen nytkin itseämme.

Myös tuotannon alojen kasvuennusteet ovat kertoneet meille myytyjen yksiköiden, tuotannon määrän, lähetettävien viestien, rekisteröityneiden käyttäjien, käyttäjien keskituoton, asiakkaiden, tilaajien ja silmäparien määrän kasvusta. On kuin mitään ei voisi oikeastaan tehdä, ellei oleteta tekemisen lisääntyvän jatkossa. Tämä ei ole oikeasti totta. Kaikki me ymmärrämme, että voimme elää mukavaa arkea ja toimia lisäämättä koko ajan kaikkea.

Tasaisen kasvun tunnelmaamme on viime vuosina noussut uhkaamaan kysymys luonnonvaroista. Resurssien tarkastelu antaa tulevaisuuden pehmeästä kasvusta poikkeavan kuvan. Tulevaisuuden materiaalista tuotantoa kuvaa paremmin Gaussin käyrä. Saksalaisen matemaatikon Carl Friedrich Gaussin kehittämällä Gaussin käyrällä on sinikäyrän ensimmäinen nousu ja ensimmäinen lasku. Sen jälkeen Gaussin käyrä tasoittuu molempiin suuntiin. Tulevaisuudesta käsin aikakautemme näyttää maailmanhistorian poikkeusjaksolta, jonka aikana ihmiskunta käytti ison osan maailman luonnonvaroista. Edessämme on Gaussin käyrän mukainen luonnonvarojen käytön lasku ja sen jälkeinen tasaantuminen. Emme voi olettaa, että tulevaisuudessa voimme käyttää luonnonvaroja yhtä raivokkaasti kuin viimeiset sata vuotta.

Tehdään pieni ajatusharjoite. Asetutaan Gaussin käyrän huipulle. Esimerkiksi vuoteen 2025. Hetkeen, jolloin enemmän-enemmän-järjestelmä muuttuu vähemmän-vähemmän-järjestelmäksi. Miltä tuntuu? Mitä näkyy? Luonnonvarojen kulutuksen Gaussin käyrän huipulla maailma näyttää uudenlaiselta. Siltä, että monet kysyvät, mikä huipun saavuttamisen jälkeen voi enää kasvaa? Taloutemme kasvu on ollut vahvasti sidoksissa luonnonvarojen käytön kasvuun. Miten talous kasvaa sen jälkeen, kun luonnonvarojen käyttö pakostakin vähenee?

Emme tunne pysyvää laskua. Jonkun kääntyminen laskuun on ollut meille tähän asti vain taantumaa, joka korjataan elvytyksellä. Emme tiedä, miltä tuotannon lasku tuntuu. Emme tiedä, miltä todellinen ”laskukausi” tuntuu. Toisaalta samaa tilannetta kuvaavan käyrän voisi piirtää toisin päin niin, että käymme pohjalla ja sieltä lähtee uusi nousu. Luonnonvarojen vaalijan näkökulmasta edessämme ehkä onkin nousukausi! Silloin yksi vaalijan tavoitteista toteutuu kiivas-tuvaan tahtiin: luonnonvarojen kulutus vähenee nopeutuvasti.

Edessämme on suuri muutos. Emme tiedä, onko sen jälkeinen aika hyvää vai huonoa. Yhteiskuntatieteilijät, erityisesti ekonomistit kautta maailman ovat heränneet Gaussin käyrään. Koske kyse ei ole laskukaudesta, haetaan huipun jälkeiselle ajalle kiivaasti uutta nimeä. Ranskalaiset ovat alkaneet kuvata aikaa nimellä décroissance, englanniksi degrowth, suomeksi kankeasti ei-kasvu tai kasvuttomuus. Ranskalaisen taloustieteilijöiden argumentti on selvä: kyseessä ei ole taloudellinen laskukausi sellaisena kuin me sen tunnemme. Tilanteen laatua, sen huonoutta tai hyvyyttä ei ole määriteltä. Tiedämme vain, että se ei ole kasvua. Tuotantohuipun jälkeistä aikaa voitaisiin décroissance-ajatuksen perusteella kutsua yhtä hyvin nousukaudeksi.

Tämä Gaussin käyrän laskuvaihe on kaukana talouden vaihtelusta, sinikäyrän koko ajan nousevasta linjasta. Siitä, että jotakin ei vain tilapäisesti ole. Luonnonvarojen käytön huipukohdan jälkeen nousua ei enää tule. Ihmiskunnalla on nyt riittävästi dataa. Kohta on se hetki, kun Gaussin käyrä kääntyy alaspäin. Hiilidioksidipäästöt ovat kasvaneet 150 vuotta. Kiivaimmillaan ja tasaisimmillaan kasvu oli toisen maailmansodan ja ensimmäisen öljykriisin välisellä ajalla, 1940-luvulta 1970-luvulle. Sen jälkeen kasvun kulmakerroin on ollut pienempi. Toistuvat öljykriisit, kallistunut energia ja

5

1990-luvulta alkaen kasvanut tietoisuus ilmastonmuutoksen ongelmasta ovat hidastaneet päästöjen kasvua. Kansainvälinen yhteisö toivoo, että maailman päästöjen kasvu saadaan taitettua kymmenessä vuodessa. Todennäköisesti seisomme luonnonvarojen käytön huipulla viimeistään viidentoista vuoden kuluttua.

Öljyhuippu on luonnonvarojen Gaussin käyrästä armottomin, niin suuri osa päivittäisestä elämästämme on nestemäisten hiilivetyjen varassa. Ongelmaa pahentaa se, että öljyhuipun voi asiantuntijoiden mukaan havaita vain jälkikäteen. Joidenkin asiantuntijoiden mukaan se saavutettiin jo vuosikymmenen alussa ja toisten mukaan meillä on vielä muutama kymmenvuosi tuotannon kasvun aikaa. Se, milloin tarkalleen ottaen huippu saavutetaan ei ole oleellista. Oleellista on, mitä huipun jälkeen tapahtuu. Tyypillisissä skenaarioissa öljyn ja sen myötä energian, ruoan ja juomaveden hinta ja saatavuus heittelehtivät. Öljyn kohdalla saatavuus on kriittinen tekijä. Ilman öljyä ruoka ei liiku. Lentokoneet jäävät maahan. Kansainväliset yhteydet siirtyvät telekommunikaatioon. Listaa on helppo jatkaa, sillä öljytalous on niin kietoutunut muihin tuotannon aloihin.

Öljyhuippu ja ilmastonmuutos ovat tunnettuja Gaussin käyrän ilmentymiä. Globaalin talouden ja ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta oleellista on, että huippuja tulee monia. Huippu toisensa jälkeen lyö läpi globaalin järjestelmän, resurssi toisen resurssin perään. Yhden torjuminen aiheuttaa kaksi muuta ongelmaa, vahinko siirtyy. Peltoa voidaan käyttää ruoan tai energian tuotantoon. Voi olla, että peltoa ei saada tuottamaan ilman harvinaisia mineraaleja tai petrokemiallisia lannoitteita.

Siis vaikka muuta ei resursseista ymmärtäisi, tämä kannattaa yrittää ymmärtää: kun resursseista tulee niukkoja, tulevat resurssien väliset kytkökset voimakkaasti esiin. Energia, ruoka, vesi ja hiilidioksidi ovat nivoutuneet yhteen huomattamatta. Yhden järjestelmän kriisiytyminen säteilee kaikkiin muihin. Ne ovat itseasiassa yksi ja sama järjestelmä:

ENERGIA=RUOKA=VESI=HIILIDIOKSIDI.

Tuotantohuippua on verrattu orjuuden lopettamiseen. Verraus on osuva. Orjat olivat aikansa halpaa energiaa. Maailmantalous näytti olevan niiden kaupalle ja tuotantovoimalle alisteinen. Ensiksi levisivät ajatukset orjuuden moraalista kyseenalaisuudesta. Brittiläiset herrasmiehet ja edistykselliset uskonlahkot selittivät, että orjat ovat ihmisiä ja on väärin kohdella heitä kuin kauppatavaraa. Orjuuden häviämisen sientöi kuitenkin ensimmäisten lehtien mukana levinneet reportaasit plantaasien mellakoista. Eli siitä, kuinka hankalaa on organisoida työtä pakkoon perustuen, kuinka sillä on lopukäyttäjälle näkymättömiä huonoja seurauksia. Orjuuden lopettaminen vauhditti teollista vallankumousta. Se pakotti koneistamaan ja teki orjista työläisiä ja vähitellen kuluttajia. Ilmastonmuutosta ei ole turhaan verrattu teolliseen vallankumoukseen. Gaussin käyrän huippu on tuotannollisesti yhtä merkittävä, seuraavien neljäkymmenen vuoden aikana toteutuva muutos.

Näkökulman vaihto sinikäyrästä Gaussin käyrään ja muutoksen yhteiskunnalliset vaikutukset eivät tarkoita kaikkea vähentämistä. Huipun jälkeen voimme yhä puskea sinikäyrää nousuun hyvinvoinnin alueella. Resurssipulankin aikana voimme lisätä työpaikkojen määrää, köyhimpien tuloja ja vähähiilisen teknologian käyttöönottoa. Voimme yhä tarjota parempaa koulutusta, pidempää elinikää ja kestävämpää infrastruktuuria.

TURHIEN IHMISTEN ESIINMARSSI

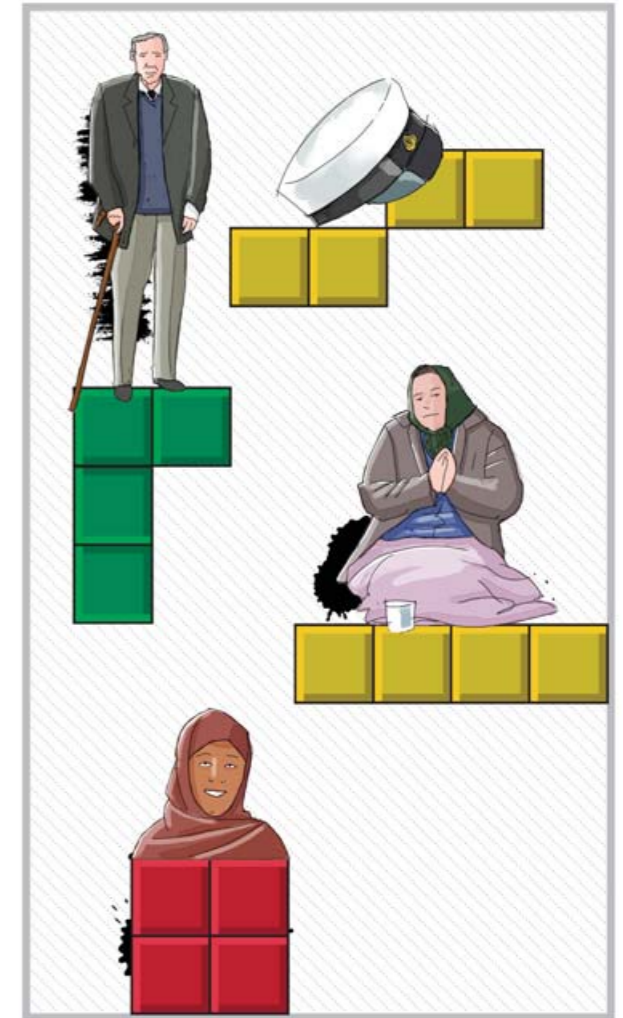
Maailman väestö muuttuu seuraavien neljän vuosikymmenen aikana: väestö kasvaa edelleen voimakkaasti, väestö vanhenee ja olemme koulutetumpia kuin koskaan. Nämä muutokset johtavat samaan suuntaan. Turhien ihmisten määrä maailmassa räjähtää käsiin.

Meitä on täällä jatkuvasti enemmän. Vuonna 2050 maapallolla on lähes 10 miljardia asukasta. Vuoden 2050 maapallolaisista vain reilu 10 prosenttia asuu kehittyneissä, työvoimapolusta kärsivissä, ikääntyvissä talouksissa. YK ennustaa, että yhdeksän Afrikan ja Aasian valtiota muodostavat yli puolet väestönkasvusta.

Kun teollistuminen etenee kehittyviin maihin, on jotain peruuttamatonta tapahtunut. Automatisaatio nostaa työn tuottavuutta myös teollisuuden ulkopuolella. Maat, joissa nyt yli 80 prosenttia työtä tekevistä väestöstä viljelee työkehen maata, muuttuvat muutamassa vuosikymmenessä maiksi, joissa enää 10 prosenttia ihmisistä on maanviljelijöitä. Väestöräjähdyksen maissa tämä muutos on liian suuri. Kaikille nuorille miehille ei millään riitä töitä. Suomessa väestönkasvun aikoina liikaväestö muutti Amerikkaan ja Ruotsiin. Nyt mikään maailmankolkka ei enää ole tyhjä maahanmuuttajien täytettäväksi. Myöskään kehittyneet maat eivät tarjoa ratkaisua, koska yhä useamman työpaikan korvaa täälläkin automaatio. Nuoriso pakkautuu kehitysmaiden kaupunkiin.

Mikään ei ole niin pelottavaa kuin miljoonat ihmiset, joille ei löydy mitään tehtävää, turhat ihmiset. Kriisinhallitsija ja presidentti Martti Ahtisaari kulkeekin nyt ympäri maailmaa varoittamassa tästä uudesta skenaariosta: yhä kasvava määrä turhautuneita ja työttömiä nuoria aikuisia on suuri uhka yhteiskuntarauhalle. Turhat ja lopulta turhuuteensa turhautuneet ihmiset lähtevät liikkeelle. Erityisesti työttömät nuoret miehet ovat helppoja rekrytointikohteita ääriliikkeille.

Kysymys ei ole scifistä vaan lähitulevaisuudesta. Jo kymmenen seuraavan vuoden aikana maailman työmarkkinoille pyrkii 1,3 miljardia alle 30-vuotiasta nuorta. Jo kymmenen vuoden päästä voimme taivastella miljardityöttömyyttä globaaleilla työmarkkinoilla.

Teollisuusmaissa väestönkasvun pysähtyminen ja väestömäärän kääntymisen jopa laskuun muuttaa yhteiskuntia. Kauan jatkuneen alhaisen syntyvyyden takia esimerkiksi Italiassa, Espanjassa ja Saksassa on koko väestöön nähden poikkeuksellisen vähän 1990-luvulla syntyneitä. Vuotta 2050 kohti kuljettaessa tämä johtaa ikäluokkien edelleen pienenemiseen ja vanhusväestön painoarvon kasvuun. Keskimääräistä varakkaampien ja pelkkää vapaa-aikaa omaavista eläkeläisistä tulee kulttuurinen ja elämäntavallinen etujoukko. Nuorisokulttuurin vetovoimaisuudesta saatetaan siirtyä vanhisokulttuurin vetämään yhteiskuntaan. Käytännössä Suomessakin jopa joka kolmas taantuvien alueiden asukas on eläkeläinen. Tällä joukolla on aikaa ja rahaa. Siis resursseja olla turhanaikaisia.

Kolmas tarpeettomien ihmisten muoto olemme me, globaalin yläluokan hyvin koulutetut työikäiset. Koskaan ei ihmiskunnan historiassa ole ollut näin suurta joukkoa ihmisiä, jotka ovat saaneet koulutusta ja kehittää itseään näin kauan. Vuonna 1975 puolet 25–34-vuotiaista oli kuluttanut pulperin penkkiä enemmän kuin kansa- tai peruskoulun oppimäärän eli 7–9 vuotta. Meidän nykyisten nuorten aikuisten vastaava luku on 85 prosenttia. Reilusti yli puolet meistä on suorittanut yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon. Se tarkoittaa minimissään viittätoista, keskimäärin kahtakymmentä vuotta koulussa.

Tämä on peruskoulun ja maksuttoman korkeakoulutuksen kaltaisten sosiaalisten innovaatioiden suora ja tavoiteltu seuraus. Tavoittelematon seuraus on se, että koulutetuista kansalaisista on tullut yksilöitä, joiden hallitseminen on aivan erilaista kuin koko edeltävän historian ihmisten. Vauraiden, koulutettujen ihmisten tapa olla osa yhteiskuntaa on erilainen. Teollisuusmaiden koulutetun keskiluokan ihmisillä ei ole automaattisesti omaa paikkaansa yhteiskunnassa. Koulutettuja ihmisiä ei ole suoraan koulutuksen, sukutilan jatkamisen tai isän oppipoikana toimimisen kautta sidottu kollektiiviseen ymmärrykseen siitä, mitä työnteko ja sitä kautta kunnollinen elämä on. Merkitystä eli tarpeettomuuden poistamista on etsittävä itse. Se ei tule annettuna, niinkuin se on suurimman osan ihmiskunnan historiaa tullut.

Kolmivaiheinen tarpeettomuuden aalto muuttaa yhteiskuntiamme tulevina vuosikymmeninä ennakoimattomilla tavoilla. Käsitys työstä muuttuu. Ihmisten arvon mittaaminen muuttuu. Näkemys yksilön ja yhteisön suhteesta muuttuu.

Väestöräjähdyksessä yhdessä resurssipulan kanssa keikauttaa valtasuhteet päällelleen. Kun työvoimaa on yhtäkkiä tarjolla, kilpailu luonnonvaroista hurjistuu. Ihmiskunnalla on käytössään sekä paljon nuoria ja innokkaita että vanhoja ja kokeneita. Koko ihmiskunnan tasolla balanssi vaikuttaa hyvältä, mutta tilannetta mutkistaa epätasainen jakauma. Länsimaiden vanhuksilla on rahaa, osaamista ja aikaa, kehitysmaiden nuorilla taas intoa ja voimaa. Kiinan rooli kehityksessä on vielä auki. Kuluttamisen kohteet muuttuvat kun tavarasta, ruoasta ja energista tulee kallista ja palveluista taas halpaa. Suuri kysymys on, millaisilla mekanismeilla resurssikisää voidaan globaalisti ohjata.

Jossain vuoden 2050 tienoilla odottaa taas uusi huippu. Jos hyvin käy, pysähtyy väestönkasvu silloin noin kymmeneen miljardiin maailmankansalaiseen. Mitä sitten tapahtuu? Miten talous kasvaa ja mistä eläkkeet maksetaan tasapaksun väestöpyramidin maailmassa? Yhteiskunnallinen muutos lähtee aina ihmisistä. Totuus on, että seuraavan neljänkymmenen vuoden aikana meitä on liikaa.

YHTEISÖLLISTEN YKSILÖIDEN AIKA

”Yhteiskuntaa ei ole, on vain yksilöitä”, lausui Britannian pääministeri Margaret Thatcher 80-luvulla kerta toisensa jälkeen. Thatcher oli väärässä. Yhteiskuntaa ei voi palauttaa yksilöiden joukoksi, eikä sitä kannata pitää edes ihanteena tai tavoitteena. Eräässä asiassa Thatcher oli kuitenkin oikeassa: yhteiskuntia muovataan muuttamalla yksilön ja yhteisön suhdetta.

Rautarouva esitti väitteensä muun muassa Women's Own-lehden haastattelussa vuonna 1987. Lause on jäänyt elämään osoituksena suuresta aikakauden muutoksesta. Thatcher puolusti ajatusta vapaista ja vastuullisista yksilöistä, joiden toimii valtion politiikan ja virkakoneiston ei ole syy-

tä puuttua muuten kuin poikkeustapauksissa. Yksilö on, ja hänen tuleekin olla, oman onnensa seppä. Britannian pääministeri ei olisi voinut sanoa samaa yksilöistä ja yhteiskunnasta kahtakymmentä vuotta aiemmin. Thatcherin kuuluisa lause on osoitus siitä, että yksilöiden ja yhteiskunnan välinen suhde on muuttunut viime vuosikymmenten aikana valtavasti. Väitteen itsensä voi kiistää, mutta ei sen esittämisen arvoa. Se kertoo jotain aikamme kolmannesta suuresta muutosilmioistä.

Yksilöllistyminen on vaikuttanut jo pitkään ja voimakkaasti yhteiskuntaamme. Siksi on vaikeaa uskoa sen vaikutusten yhä vain jatkuvan ja muuttuvan. Mutta näin vain on: kun yhä useampi yksilö huomaa elävänsä osana yksilöiden yhteisöjä ja yhteiskuntaa, saa ilmiö taakseen uusia risti- ja yhteisvai-

kutuksia. Ne suuntaavat sitä uudelleen, mutta ennen kaikkea lisäävät sen vauhtia. Yksilöllistyminen on varsinainen "superrakenne". Se on ilmiönä kulttuurinen eli se ulottuu ja vaikuttaa yksittäisten sukupolvien ja instituutioiden yli. Yksilöllistyminen ei ole vain yhteiskunnallinen rakenne, jota voisi muuttaa luomalla uusia instituutioita, lakeja tai veroja. Se ei ole mistään yksittäisestä keksinnöstä tai teknologiasta riippuvainen kehityskulku. Yksilöllistymisessä on kyse yksittäisen ihmisen arvosta: mitä hän voi elämässään toivoa ja odottaa. Kyse on ihmiselämän ainutkertaisuuden kunnioittamisesta ja tämän ajatuksen juurtumisesta hiljalleen koko globaaliin kulttuuripiiriin. Näyttää siltä, että yksilöllistymiskehitys on kerran irti päästyään pysäyttämätön. Mikä sitten on päästännyt yksilöllistymisen irti? Osin vaurastuminen ja siihen liittyvä tavaramailman rikastuminen, osin monipuolistuvat kontaktit muiden ihmisten kanssa, osin kohonnut koulutustaso. Pohjoismaisesta perspektiivistä on helppo korostaa koulutusta ja vaurautta. Niitä ei tarvita edes suunnattomasti ennen kuin yksilöllisyys alkaa itää ja kasvaa kohti uusia muotoja.

Vapautuminen nähdään usein vapautumisena monopolistisista sosiaalisista järjestelmistä, instituutioista, joille ihmis-yksilö on vain yksi lenkki tradition ketjussa. Se ei ole vapautumista ajatuksesta, että muilla saattaa olla asiat paremmin, siis itsensä peilaamisesta muihin yksilöihin. Vapautuminen ei ole vapautta vaikeista päätöksistä tai niistä kiinnipitämisestä. Yksilö ei edelleenkaan ole vapaa itsestään eikä läheisistä huolehtimisesta.

Yksilöllistyminen vapauttaa yksilön toimimaan. Se on ihmisen vapaata toimintaa. Siksi oikea kysymys on: mitä ihminen sitten tekee vapaana aikanaan? Saksalais-yhdysvaltalainen filosofi Hannah Arendt nimittää itseisarvoista ja ulkoisista pakoista vapaata käyttäytymistä toiminnaksi. Sillä ei ole itsensä ulkopuolisia tavoitteita tai syitä. Toiminta on ihmisten monimuotoisten suhteiden ja ominaisuuksien vuoksi yllätyksellistä. Kun joukko ihmisiä tapaa vapaa-aikanaan vailla tarkkaa ennalta määrättyä päämäärää, päättää tilanteessa mitä he yhdessä haluavat tehdä ja lähtee (luovasti, improvisoiden, omat taitonsa peliin laittaen) muodostamaan toiminnan tapaa tavoitteidensa saavuttamiseksi, on kyse toiminnasta. On siis virheellistä pitää vapautta yksityisenä ilmiönä: vapaus on aktiivista ja julkista toimintaa. Tämän yllätyksellisyyden takia yksilön vapautuminen on eri aikoina eri tavoin yhteiskuntaa muokkaava voima.

Thatcherin näkemys yksilöistä ja yhteiskunnasta kertoo siitä, että yksilöiden toiminnan ja julkisten instituutioiden suhde on jännitteinen. Se kertoo siitä, että yksilöiden toiminnan mahdollisuudet ovat kasvaneet instituutioiden yhä olettessa yksilöiltä jotain muuta. Ilmaiseimme jo tällä hetkellä yksilöllisyyttämme vapaalla kulutuksella ja rakennamme siten oman tuntuista ja näköistä elämäntapaa. Tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, että näytämme kaikki haluavan samaa kulutustuotetta samaan aikaan voidaksemme rakentaa oman tuntuisen elämän. Itsensä toteuttamisen massaluonne hukkuu helposti, vaikka se on ilmeinen lauantaisten keskipäivän aikaan ostoskeskuksen parkkipaikalla.

Tämänpäivän ihmistä ohjaa yhä enemmän autenttisuuden imperatiivi. Meidän on ikään kuin pakko etsiä aidolta "minulta" tuntuvaa elämää, työtä, kumppania, kotia ja harrastuksia. Viime aikoina vaatimus merkityksellisestä työstä ja vapaa-ajasta on vain kasvanut. Autenttisuuden imperatiivi ajaa meitä nyt kohden sitä oivallusta, että voimme olla omia itsejämme vain toisten kautta. Että omanlainen elämä vaatii tuekseen yhteisön ja laajemmaksi tuekseen yhteiskunnan. Sitä ei voi elää tyhjiössä, se on aina merkityksellistä suhteessa muihin. Aidon elämän etsimisen suunnan äkillinen käänös vuosituhannen vaihteessa yhdestä atomistisesta yksilöstä vasta jakamisen, yhteistoiminnan, kuulumisen ja osallistumisen kautta toteutuvaan yksilöllistymiseen oli nopea, mutta ei lainkaan yllättävä. Vain hullu huutaa yksilöllisyyttään yksin metsässä.

Yksilöllistyminen tulee saamaan lähivuosina lisää vauhtia ja uuden suunnan. Sitä vauhdittavat rahatalouteen siirtyminen ja alati kiihtyvä ihmisten liki toisiaan tulo, joista kaupungistuminen ja verkottuminen ovat hyviä esimerkkejä. Kun tähän lisätään materiaalistien resurssien niukkuus, on selvää, että yksilöllisyys ottaa uutta suuntaa. Se kääntyy yhä selkeämmin yhteisöön ja jakamiseen. Ihmiset tulevat yhä tietoisimmiksi yhteisöllisen toiminnan mahdollisuuksista ja siitä, kuinka sen avulla voi toteuttaa itseään "tehokkaammin" kuin atomistisena kuluttajana.

KAKSI MAAILMAA

Yhdessä nämä muutosvoimat, Gaussin kosto, turhien ihmisten esiinmarssi ja yhteisöllisten yksilöiden maailma esittävät meille kaikille haasteen: miten haluamme rakentaa luottamusta itsemme ja aiemmin tuntemattomien ihmisten kesken? Miten organisoidumme niukkuuden ajalla, uusien ihmisten kanssa, yksilöinä?

Suurta organisoitumista, esimerkiksi niitä valtavia määriä osaamistunteja, joita tarvitsee esimerkiksi ekotehokkaan hiilivoimalan pyörittämiseen, voi tuottaa vain muutamilla tavoilla. Niistä helpoimmat ovat pakko ja raha, vaikka voimme kuvitella myös ystävyYTEEN, uskontoon tai demokratiaan perustuvan tehtaan. Historiallisesti väkivallalla tai sen uhallu muodostetut hierarkkiset pakot ovat korvautuneet rahan ja edustuksellisen demokratian keinoilla. Raha on siis vapauttanut meidät, siitä on tullut sopimisen väline. Sopimuksillaan raha helpottaa työnjakoa ja luo näin organisaatioita. Raha on vapauttanut meidät pakkovallasta, ja nyt köyhällä on enemmän valtaa kuin silloin, kun kuningas omisti meidät.

1900-luvun loppupuoliskolla alkoi toisenlainen vapautumisen kehitys. Ihmiset alkoivat vapautua rahasta. Vapautuminen rahasta koskettaa kaikkien vauraiden maiden tulomediinaan parempaa puolta, eli globaalia keskiluokkaa. Olemme verrattain nopeasti ymmärtäneet, että esimerkiksi lisäaika, -hijaisuus tai -uni ovat lisärahaa kriittisempiä tekijöitä hyvinvointimme ja onnellisuutemme kasvulle.

Vapautumisesta huolimatta raha painaa päälle aivan uudelta suunnalta ja organisoii yhä uusia elämänaluita. Markkinahinnan takaaminen kaikille niukoille resursseille ilmakehästä veteen, öljyyn ja lopulta kaikkiin luonnonvaroihin on ilmastokriisin mittakaavan ymmärtäneiden märkä uni. Rahaa pitäisi korjata niin, että rahaan kytkettäisiin ensin ilmakehän kyky vastaanottaa kasvihuonekaasuja ja välitellen lisää muita resursseja. Toisin sanoen nykyisten transaktioiden ulkoiset kulut liitettäisiin kaikkeen kaupankäyntiin veroilla tai kiintiöillä. Kestävä vauraus syntyi tässä mallissa uusien resurssimarkkinoiden mukana. Myös teknologinen kehitys suuntautuisi uudestaan. Tiedämme historiasta, kuinka taloudellisesti hedelmällistä aikaa tämä on, kuinka paljon esimerkiksi avaruuslentoihin suunnattu teknologia

on vuotanut ja luonut liiketoimintaa väärille aloille. Markkinahinnan takaaminen kaikille niukoille resursseille takaisi ainakin mallinnus-, pörssi-, kauppa-, finanssi- ja muiden monetarisaatioteknologioiden kehittymisen. Niistä sinkoilisi sovelluksia muille yhteiskunnan aloille. Ennen kaikkea maksaisimme etelänmatkamme ja lattialämmityksemme itse, emme siirtäisi kustannuksia tuleville ja meitä nuoremmille sukupolville.

Tuntemme hyvin myös rahajärjestelmän laajenemisen eli monetarisaation huonot puolet. Raha vaikeuttaa rationaalista päätöksentekoa. Se muuttaa sosiaalisia suhteita niin, että emme pääse koskaan tutkimaan eri valintojen yhteiskunnallisia vaikutuksia puhtaalta pöydältä. Sen sijaan olemme pakotettuja atomistiseen kaikki-kaikkia-vastaan-kilpailuasetelmaan. Raha ajaa kysymään, mikä on tekoni kustannus ja kuka siitä hyötyy. Se on paljon huonompi kysymys kuin onko toiminta hyveellistä tai moraalisesti oikein.

Halusimme tai emme, raha on tulevaisuudessakin keskeinen tapa organisoida yhteiskuntia. Se, mitä raha tulevaisuudessa on, on taas toinen kysymys. Otamme rahan usein annettuna. Ikään kuin se olisi osa luonnollista ihmisistä riippumatonta maailmaa. Euron kehittäjäksikin tituleerattu belgialainen pankkialan guru Bernard Lietaer ottaa rahan sellaisena kuin se on. Rakennelmana, jonka voi tehdä myös toisin. Lietaerin mukaan on tullut aika muuttaa rahaa radikaalisti. "Vaikka taloustieteen oppikirjat väittävät, että ihmiset ja organisaatiot kilpailevat markkinoista ja resursseista, olen sitä mieltä, että todellisuudessa kilpailemme rahasta. Käytämme rahasta kilpailun välineinä markkinoita ja resursseja. Siksi suunnittelemlalla uuden rahajärjestelmän, voimme suunnitella sitä mihin inhimillinen vaivannäkö käytetään", Lietaer pohtii verkkosivuillaan.

Yhtä kaikki, ihmiset organisoituvat erilaisten käytäntöjen ympärille. Näistä keskeisiä ovat väki- ja pakkovalta, perhe, ystävyys, demokratia, uskonnot ja rahatalous. Vähemmän merkityksellisiä käytäntöjä on loputtomasti kuten talon rakentaminen, seksuaalisuus, polkupyöräily ja ruoan valmistaminen. Kullakin käytännöllä on omat sisäiset sääntönsä, jotka käytäntöihin osaa ottavat ihmiset omaksuvat, sekä hyveet, jotka takaavat sen, että käytännöt kehittyvät. Talon rakentamisen säännöt ovat ilmeisiä, kuten neliöpinta-alan

suhde rakentajan kuvitelmaan omasta sosiaalisesta statuksesta, ja hyveisiin kuuluu epäilemättä esimerkiksi osamisen jakaminen muiden talonrakentajien kesken. Kunakin aikana jonkin näistä piiri on laajentunut kattamaan muitakin käytäntöjä, eräänlaiseksi superkäytännöksi. Toisin sanoen sen toimintatavat määräävät, miten muissakin käytännöissä toimitaan.

Moderni länsimainen historia on pitkälti rahan ja demokratian käytäntöjen piirien laajenemista, painopisteen ollessa selvästi rahassa, joka on muokannut käsitystämme demokratiasta. Jos siis haemme uusia tapoja järjestäytyä, täytyy meidän kysyä, millä muulla tavoin kuin nykyisellä voimme luoda luottamusta ja sitä kautta uusia hallinnan muotoja, ottaa haltuumme resursseja, joita nyt ryöstetään?

Emme usko, että monikaan vanhoista "suurista käytännöistä" voisi tulla takaisin: väki- ja pakkovaltaan ei ole paluuta, perheet ovat jo nyt moninaistuneet ja käyneet yksilöille niin ahtaiksi, että niiden kokoavan voiman ei voi uskoa ottavan valtaa koko muusta yhteiskunnasta, uskonnoista nyt puhumattakaan.

Uskomme sen sijaan, että ystävyys ja raha voivat kasvattaa vaikutuspiiriään, niistä voi tulla yhteiskuntia vaaditulla uudella tavalla organisoivia voimia. Rahan piirin laajeminen asettaa meille toisenlaisen kysymyksen markkinoiden rajoista. Jos näin voisikin antaa hielle hinnan ja löytää näin hieno ratkaisu ilmastonmuutokseen ja resurssikriisiin, niin missä menee markkinoiden "sisäinen raja"? Kuinka pitkälle ihmiset haluavat vaihdon tuoda?

Huippuantropologi Alan Page Fiskin mukaan ihmiset valitsevat mieluiten yhteisölliseen jakamiseen perustuvan yhteisön muodostustavan, vaikka tarjolla olisi muita mahdollisia tapoja toimia yhdessä eli markkinoihin, hierarkiaan ja tasalle.

arvoon perustuvia malleja. Yhteisöllinen jakaminen perustuu luottamukseen siitä, että kukaan ei väärinkäytä yhteisön resursseja. Siinä ei erotella ryhmän jäseniä ja kaikki eivät saa yhtä paljon, vaan tarpeensa mukaan. Näin ryhmä saa itsensä eniten irti.

Nykyfilosofi Alasdair MacIntyren mukaan antiikin Kreikan demokratian sai aikaan juuri tämä ystävyteen perustuva yhteisöllisyys. Antiikin filosofit kuvaavat Polista, jossa ensi kertaa päätettiin yhdessä valtion asioista ystävyden yhteentuumaksi. Kuinka sitten tuhannet ihmiset voivat tuntea ystävyttä? Eiväthän he mitenkään voineet tuntea toisiaan! MacIntyre selittää, että kyse oli ystäväpiirien verkostoista ja ystävyys osallisuutta yhteiseen hankkeeseen kaupungin elämän luomiseksi ja ylläpitämiseksi. Ateena oli siis ystävyteen perustuva organisaatio, jollaisia ei ole nykyään olemassa. Ystävydestä on tullut yksityinen tunne. Meistä tuntuu, että pidämme joistakuista, siksi he ovat ystäviämme. Ystävyys ei ole julkisen saati poliittisen suhteen nimi.

Teimme skenaariot tältä pohjalta. Skenaariossa A Björn again, rahan piiri laajenee yhä uusille elämän ja yhteiskunnan alueille. Terveessä vastuut on selvästi jaettu selvillä omistussuhteilla. Yhteistä ei juurikaan ole, mutta reiluus ja läpinäkyvyys vallitsevat.

Skenaariossa B Laajentuva vertaistuotanto eli uudet ystävydet ystävyden piiri laajenee julkiseksi ja kattamaan niitä käytäntöjä, joita raha nykyään organisoii. Tällöin maailma rakentuu laajoille ystäväpiireille, jotka ylläpitävät yhteiskunnan keskeisiä käytäntöjä.

Skenaariot heijastelevat näitä jännitteitä. Sitä, kuinka rahan laajentaminen saadaan koskemaan kaikkea on periaatteessa järkevää, mutta kuitenkin vain toiseksi paras vaihtoehto. Voimme helposti kuvitella myös maailman, joka perustuu ystävyydelle.

SKENAARIO A: LAAJENTUVAT MARKKINAT ELI BJÖRN AGAIN

Vuonna 1920 ilmestyneessä Erich Scheurmannin muistiin merkitsemässä kirjassa Papalagit (suomeksi Seven, 2001) samoalaispäällikkö Tuiavii jakaa huomioitaan länsimaisen elämäntyylin omituisuudesta ja mielettömyydestä. Yksi Euroopassa vierailleen Tuiaviin ihmetyksen aiheista oli se, että eurooppalaiset kävivät kauppa monilla sellaisilla asioilla, jotka samoalaisille olivat kaupankäynnin ulkopuolella. Tuiavii pohtikin, että pian eurooppalaiset myyvät varmasti ilmaakin. Ja niinhän me nyt teemme.

Ilmalla, tai ainakin ilmakehällä, tehdään tulevaisuudessa kauppa. Kun maailman valtiot sopivat globaalin ilmastomuutoksen hillitsemisestä, on tärkein työkalu kasvihuonekaasupäästöjen hinnoittelu. Päästökauppa on tapa hyödykkeistä jotain sellaista, mikä aiemmin on ollut hinnoittelematonta yhteisomaisuutta. Maailmanpankin entisen pääekonomistin Sir Nicholas Sternin ja monien muiden mukaan tästä hinnoittelun puutteesta on seurannut ihmiskunnan historian suurin markkinavirhe. Sitä olemme ihmiskuntana nyt korjaamassa.

Talousnobelisti Paul Krugman arvioi syyskuussa 2009 Helsingissä puhuessaan, että tehokkain kansainvälispoliittinen tapa luoda uutta taloudellista aktiviteettia ja kasvua on kasvattaa ilmastopäästöjen hinnoittelun päästökauppoita. Niiden seurauksena investoidaan uuteen teknologiaan ja luodaan uudenlaisia palvelujärjestelmiä.

Tämän skenaarion nimi on Björn again. Se kertoo kehityksestä, jossa päästöjen lisäksi on hyödykkeitä ja markkinaistettu moni muukin asia. Näin on ratkaistu yhteisomaisuuteen, kalakantoihin, meriin tai vaikka puistojen roskaisuuteen, liittyvät ongelmat. Sille, mistä kukaan ei nyt ota vastuuta, annetaan vastuullinen omistaja.

Tämän ratkaisumallin näkyvin puolestapuhuja on Suomesa Sampo Oyj:n hallituksen puheenjohtaja Björn Wahlroos. Tämä on siis hänen ratkaisumallinsa. Laajenevat markkinat tarkoittavat rahatalouden laajenemista.

Kehittyneissä maissa rahatalouden piirissä oleminen tarkoittaa verotuksen piirissä olemista. Laaja veropohja on monen mielestä toivottava asia senkin takia, että silloin valtiolla on resursseja, joilla ratkoa kollektiivisia ongelmia.

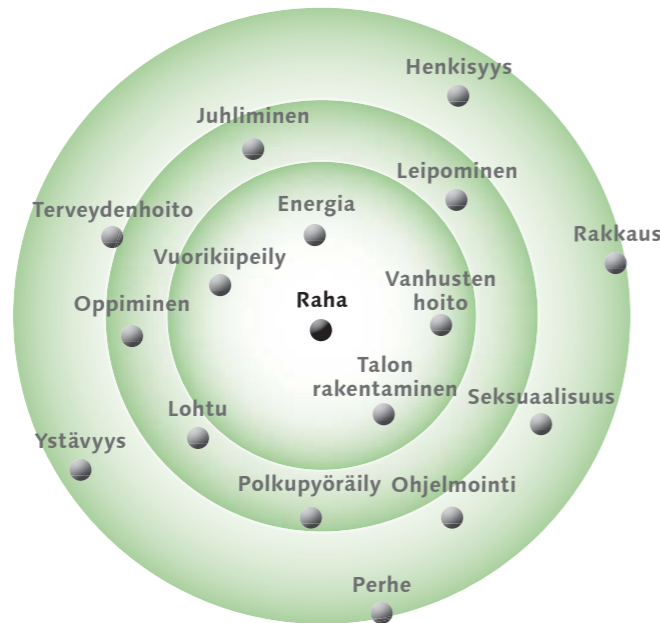
Siksi Björn again on myös Björn Wahlroosin lähinaapurin, verokarhun, ja kaikkien verokarhun ystävien skenaario. Kaiken monetarisointi on myös perinteisen vasemmiston unelma. Siten kaiken voi hoitaa siististi veroilla.

Näkymiä rahan maailmaan

Kaikkein tärkein ja suurin instituutio välittää kaikille koko ajan tietoa siitä, **mikä on juuri nyt sinun aikasi vaihtoehtoiskustannus** verrattuna työtarjontaan. Saat näin määritellä työaikasi ja tehtäväsi itse mikrotyömarkkinoiden tarjonnan mukaan.

Valtio on 50 prosenttia kaikesta työmarkkinoiden ja resurssimarkkinoiden läpivirtaavasta vaihdosta ja 40 prosenttia tuotannosta. Yksityisyrittäjiä on paljon.

Taloutta kuvataan kasvunopeuden kasvulla eli eräänlaisena nopeana pulssina. Pulssit seuraavat lomina ja vuorokauden aikoja. Talouden kasvuvauhti on valtava, sillä ihmiset myyvät ja ostavat toisiltaan palveluita yhä kiihtyvään tahtiin.

Kaikella on koko ajan hintansa. Shoppailusta on tullut ainoa olotila, töissä ja kaupassa. Myynti- ja ostotapahtumat ovat keskeisin tapa ajatella ja jäsentää arkea.

Kaikkein kalleimpia kulutushyödykkeitä ovat Once-in-a-lifetime-elämykset. Ihmiset säästävät näihin lomakokemuksiin, joissa voi elää kuukauden kuin eläkkeellä oleva formulakuski, hinnasta välittämättä.

Rikkaimmat elävät vapaassa joutilaisuudessa, jossa aika ei olekaan enää rahaa. Manageri järjestää koko ajan asioitasi ja viihtymistäsi eikä rahaa tarvitse käsitellä koskaan itse.

Ystävyyttä, rakkautta ja perhettä korvaavat palvelut saavat uusia muotoja ja laajenevat. Rakkauden ja läheisyyden ammattilaisuus ei tarkoita enää syrjäytymistä tai ihmiskauppaa.

Avioliitoista yhä suurempi osa solmitaan määräaikaisiksi. Avioliitto ymmärretään sopimuksena, johon liittyy paperille kirjattuja, molemminpuolisia ja yksilöllisiä ehtoja.

Väestömarkkinoiden luominen on keskeisin ilmastopoliitiikan instrumentti. Jokaisella maapallon asukkaalla on 0,5 lapsipistettä, joita voi globaaleilla markkinoilla myydä ja ostaa sekä moninaisilla instrumenteilla säästää ja ansaita. Tämä on myös tärkeä globaalien tulonsiirtojen muoto: afrikkalaiset myyvät ei-toivottuja lapsia ja lisääntymisoikeuksia rikkaan pohjoisen ihmisille.

Valtion tehtävänä on luoda aina vain uusia markkinoita niukkenevista resursseista. Heikoimmista huolehditaan ja kamalla ilmaisia markkinaseteleitä energiaan ja luonnonvaroihin. Yritysten talous on täysin läpinäkyvä. Valtion talous on täysin läpinäkyvä.

Kansainvälinen yhteisö on keskittynyt sopimaan energian ja muiden luonnonvarojen jakamisesta ja markkinaistamisesta. Markkinaistaminen on vaatinut sitä, että joillekin maille on maksettu liittymiskorvaus, jota vastaan ne suostuvat liittymään globaaliin päästökauppajärjestelmään runsaista hiili- ja turvevarannoista huolimatta.

Työmarkkinat toimivat tehokkaasti, koska tunti- ja urakkahinnoiteltua silpputyötä välitetään internetissä tehokkaasti ja sen kirjo ulottuu kengännauhojen solmimisesta oikoluukuun, kitaransoiton opettamisesta viherkasvien kasteluun. Näin on mahdollistettu liki kymmenmiljardisen väestön työllisyys.

Markkinoiden rajat kulkevat toki eri paikoissa eri maissa. Uskonnon, perheen, valtion ja lainsäädännön etuoikeudeksi on yhä jätetty monia asioita. Näitä etuoikeuksia pidetään kuitenkin traditionaalisina ja vähän epäilyttävinä. Maailmaa nähneen eliitin mielestä ainoa perusteltu ratkaisu on markkinaistaa kaikki mahdollinen ja lopettaa "harmaa talous".

Energiasta on tullut keskeinen markkinahyödyke myös kuluttajille. Sillä on hyvin yhtenevä, globaali hinta. Energian tuottamiseen, keräämiseen, varaamiseen ja tehokkaaseen käyttöön liittyvää teknologiaa on joka puolella. Energia on monille niin kallista, että melko monissa tilanteissa on syytä harkita sen tuottamista (omalla) ihmistyöllä – se on siis ihmisen mittaista.

Hyveitä vuoden 2050 maailmassa ovat säästävyys, rationaalisuus, reiluus, läpinäkyvyys ja kustannustehokkuus.

16

SKENAARIO B: LAAJENTUVA VERTAISTUOTANTO ELI UUDET YSTÄVYYDET

Australian aboriginaalit olivat 1800- ja 1900-luvun kulttuurintutkijoille suuri innoituksen ja hämmennyksen lähde. Tuhansia vuosia muusta ihmiskunnasta eristyksissä eläneet kulttuurit olivat kiinnostavia reliikkejä kulttuurievoluution varhaisemmasta vaiheesta. Aboriginaalien tutkiminen tarjosi kurkistuksen siihen, miten ihmiset elivät silloin kun teknologian ja yhteiskunnallisten instituutioiden kehitys ei ollut vielä kunnolla käynnistynyt. Australian alkuperäiskansat olivat elävä esimerkki "alkuperäisestä" ihmisyydestä ja sen organisoitumisen muodoista.

Viime vuosien ehkä kiinnostavin kuvaus aboriginaalien kulttuureista ja niiden törmäyksestä eurooppalaisen sivilisaation kanssa on ruotsalaisen Sven Lindqvistin hieno kirja Terra Nullius (Granta Books, 2007). Kirja on Lindqvistin matkakuvaus retkestä halki Australian erämaiden ja kaikkien niiden lukuisten paikkojen, joissa aboriginaaleihin kohdistunutta systemaattista sortoa harjoitettiin: reservaatien, vankilasaarien, lastenkotien, kaivosten ja ydinkoealueiden. Brittien pystyttämä eurooppalainen Australia lähti siitä, että aboriginaaleilla ei ollut valtiota eikä järjestäytyntä yhteiskuntaa. Siksi Australia oli maana Terra Nullius, Ei kenenkään maa. Aboriginaalit eivät omistaneet maata eikä heitä tarvinnut kohdella kansalaisina, joilla olisi oikeuksia.

Lindqvist kuvaa piinaavan tarkasti aboriginaalien pakko-siirtoja, pakkoadoptioita ja pakkotyötä. Hänen mukaansa erityisen julmaa kohtelusta teki se, että näille ihmisille oma yhteisö oli kaikki kaikessa. Monien aboriginaalikulttuurien perhe- ja heimosuhteet olivat monimutkaisia ja niihin sisältyi valtava määrä merkityksiä. Kun ne vietiin yksilöltä, heille ei jäänyt juuri mitään. Minuus särkyi. Lindqvist esittää, että aboriginaalien kulttuuri oli omalla tavallaan kulttuureista kehittyneintä. Kun monilla muilla kulttuureilla kehityksen suunta oli teknologia tai yhteiskunnan työnjako, se oli aboriginaaleilla perhesuhteet. Se, kuinka rakennamme luottamusta tuntemiemme ihmisten kanssa. Meidän yhteiskun-

tamme kehityksen voimavara on viime vuosikymmenet ollut juuri päinvastainen: luottamus toisiin ihmisiin on kevyttä, se mahdollistaa ihmisten ja ajatusten siirtymisen ja monien asioiden nopean uusiutumisen.

Luottamus eli sosiaalinen pääoma on yksi pääoman lajeista samalla tavalla kuin monipuolinen ja toimiva finanssipääoma. Raha ja markkinat ovat viime vuosikymmenet olleet sivilisaatiomme kehityksen tärkeimmät rengit. Tässä skenaariossa rahan ja markkinoiden vapauttamat ihmiset suuntautuvat kehittämään omaa elämäänsä luomalla uusia keskinäisen luottamuksen muotoja. Rakennamme uusia ystävyysmuotoja – astumme instituutioiden yhteiskunnasta askeleen kohti abojen sosiaalisten suhteiden vaurautta. Mutta ei tämä niin vierasta silti ole.

Milloin elämässä menee huonosti? Silloin, kun on yksin ongelmiensa kanssa. Silloin, kun jaksaa välittää lähinnä vain siitä, miten selvitä omista työvelvollisuuksistaan. Silloin, kun ystävien tapaaminen on velvollisuus ja suoritus, johon ei oikeasti olisi aikaa.

Tämä on kuvausta siitä piilevästä tarpeesta, joka monilla meistä nykypäivän yksilöistä on. Tarpeesta uudenlaiseen ystävyteen ja yhteisöjen muotoon. Tarpeesta sellaisiin asioihin, jotka eivät ole kaupan ja joita ei voi ostaa. Meillä on jo paljon tämänlaisia käyttöhyödykkeitä. Ajattele esimerkiksi verkon ilmaista tietosanakirjaa Wikipediaa. Koko projekti kaikkine sivuineen, keskusteluineen ja kieliversioineen on vienyt kollektiivista vapaa-aikaamme 100 miljoonaa tuntia. Se on todella vähän. Suomalainen katsoo televisiota 116 minuuttia päivässä. Se on yli 40 prosenttia vapaa-ajastamme. 706 tuntia vuodessa. Per nappi. Jos suomalaiset olisivat tanssakilpailujen katsomisen sijaan tehneet jotain muuta, esimerkiksi kirjoittaneet Wikipediaan, olisi Suomesta tullut 35 Wikipediaa tai samanlaajuista projektia. Tässä skenaariossa ihmiset rakentavat elämänsä erilaisille ystävyysmuodoille. Ystävyys on yhteisö, johon liittyy sosiaalinen innovaatio jonkin tärkeän asian tai tarpeen hoitamisesta.

17

Näkymiä ystävyyden maailmaan

Tärkein organisaatiomuoto on harrasteluystävyyys. Ihmiset viettävät valtaosan ajastaan harrastelijaparvissa. Maailma on rakentunut kunkin hyvinä pitämien käytäntöjen ympärille (pyöräily, ohjelmointi, vuorikiipeily, leipominen, juhliminen, talonrakentaminen). Käytännöt ovat paradigmaattinen esimerkki yksilön hyveistä. Niihin osallistuminen hyvin kerto meistä ihmisinä kuten työmme tai vaatetuksemme nyt. Ystävyyden muotoja eli harrasteluja on jokaisella monia.

Yhteiskunta rakentuu näille ystävyyden käytännöille, aivan kuten se nykyään rakentuu työn, perheen ja enenevässä määrin harrastusten käytännöille. Vapaa-ajan ja harrastelun merkityksen kasvu ei ole yllättävää turhien ihmisten aikana.

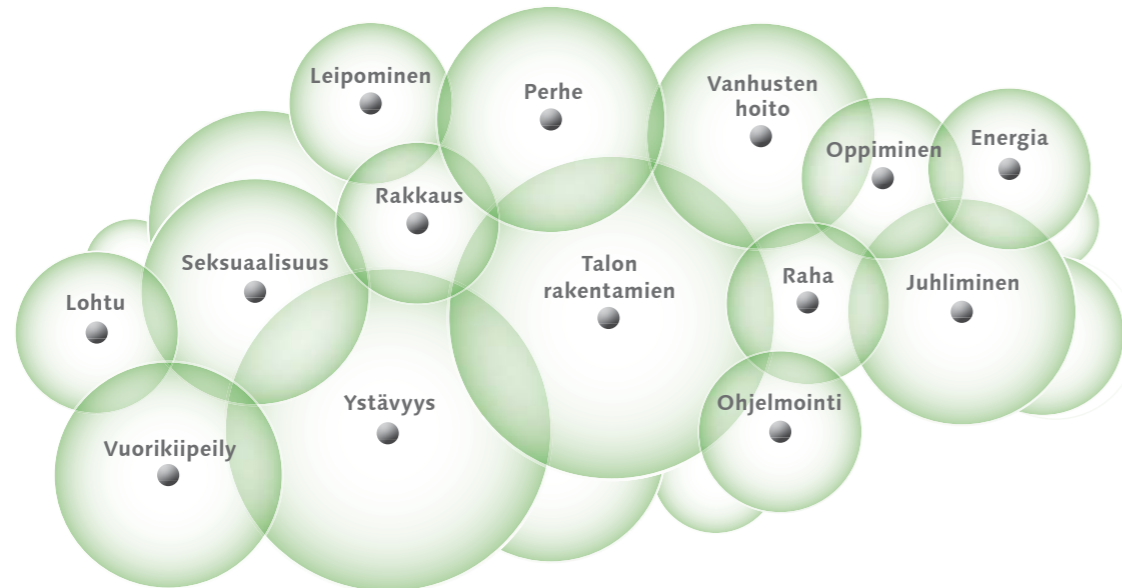
Työpaikkojen rooli on epäselvä, mutta ilmeisesti valtaosan on tulevaisuudessakin osallistuttava jollakin tavoin töihin harrastustensa kustantamiseksi. Työn automatisaatio ei törää kuitenkin resurssikriisiin ja työn ylijäämään.

Ihmiset tuottavat suuren osan hyvinvoinnistaan harrasteluna. Vaikka harrastusten tarkoituksena ei ole muuta kuin

harrastaminen, syntyy niiden oheistuotteena hyvinvoinnin keskeisiä elementtejä. Tämä aktiivinen yhteinen toiminta kumuloituu vertaistuotannoksi, jonka lopputuloksena on aivan oikeita tuotannollisia hyödykkeitä: asuntoja, kulkuneuvoja, ruokaa, koulutusta, tavaralogistiikkaa ja niin edelleen. Ennen kaikkea hyvinvoinnin ja toiminnan linkki on suurempi kuin vaihtoon perustuvassa maailmassa.

Jatkuvaa uudennusta vaativa **maailma suosii ihmisiä, jotka pystyvät tavalla tai toisella yhdistämään harrastuksensa eli hyveensä ansaitsemiseen.** Erilaisia palveluntarjoajia, korjaajia, opettajia harrastusten ympärillä. Hyveiden mahdollistajat ovat nouseva ammattikunta, myös hyve-helppohkeikkejä on paljon.

Maailmalla on kahdenlaista valtiomallia. Rinnakkain elävät sekä täysin libertaristinen malli, jossa yhteisöt kantavat paljon valtiolle kuuluneita vastuita, että eurooppalainen Hegelin valtiokäsitykselle perustuva malli, jossa valtio on ystävyyden korkein muoto. Hegeliläisessä mallissa yhteisöt nähdään osana valtiota ja valtio yhteisöjen mahdollistajana. Molemmissa malleissa valtioilla on selkeä rooli: antaa tasoitusta ja huoltoa, eli kaikkein niukimpien resurssien valvonta.

Rahan monopoli on murtunut ja yhden vaihdettavuuden mitan sijaan vaihtojärjestelmiä on useita. Tiedonkäsitteilykyvyn kasvu on murtautunut viimeisenkin monopolin. Eri harrasteluparvet käyttävät valuuttoja, jotka eivät ole yleisen vaihdon piirissä. Näin raha pysyy ystävyyden renkinä ja käyttäjiensä kontrollissa: valuutat on kytketty ystävyyden eri muotoihin ja niitä vastaavien hyveiden toteuttamiseen. Monet ihmisten tärkeänä pitämät asiat kehittyvät nopeasti, koska valuuttaresurssit ja yksilöiden kollektiivinen motivaatio liikkuvat yhtä jalkaa.

Ystävien välinen luottamus muuttaa henkilökohtaisen rahankäytön logiikkaa. Vaihdon piirit, välineet, arvot ja tavat irtaantuvat toisistaan. Jakamiselle ja vaihdolle syntyy uusia muotoja, joita monimuotoiset ystävyyssuhteet ohjaavat. Kennelle lainaat mökkiäsi, on ajan keskeinen statuskysymys.

Laajat ystäväpiirit siirtävät osaamistaan hyveistä inisiatiiviteissa. Ystävyyteen vihitään toistettavin rituaalein, joilla siirretään uusille jäsenille käytännön hyveet. Tehokas hyvekoulutus onkin harrastelupiirien menestyksen tärkein kriteeri, aivan kuten koulutus on sitä tänään. Ystävyyden monella tapaa kuin uskonto ilman uskoa yliluonnolliseen.

Ystävyyksikäsitys lähellä antiikin Ateenaa. Ensimmäisen demokraattisen valtion muodostivat antiikin aikaan vapaat miehet, jotka olivat ystäviä keskenään. Ystävyyden tarkoitti siis eri asiaa. Sadat, jopa tuhannet Ateenan Poliiksella kokoon-tuneet ihmiset eivät voineet tuntea toisiaan, mutta antiikin filosofit ovat kuvauksissaan selviä: heidät toi yhteen ja keskinäisen luottamuksen loi ystävyyden.

Energian tuotannon ja kulutuksen ympärille rakentuu monenlaista ystävyyttä. Naapuruston yhteisömuotoisissa olevat paikalliset energiajärjestelmät, ostopoolit, kimppakyytijärjestelmät ja erilaisten tilojen ja välineiden yhteisömuotoisuus yhdistävät ihmisiä tekemään asioita yhdessä.

Valtion tärkeimpiin tehtäviin kuuluu auttaa ihmisiä energiaan kytkeytyvien ystävyyssuhteiden muodostamisessa ja synnyttämisessä. Moniin muihin ystävyyssuhteisiin on helpompi päästä mukaan. Energiaystävyydestä putoaminen on kuin pitkäaikaistyöttömyys. Siksi valtio tukee voimakkaasti ihmisten energiaan liittyvien kansalaistaitojen ja yleissivis-

tyksen kehittymistä, joissain tilanteissa myös sosiaalisten taitojen systemaattista kehittämistä. Näitä voisi verrata nykyisiin työllisyyskursseihin, paitsi että ne ovat systemaattisempia ja laajempia.

Hyveitä ystävyyden maailmassa ovat luottamus, sitoutuminen, jakaminen, vapaus ja sitkeys.

LOPUKSI

Kyse on siis siitä, miten ihmiset organisoituvat vuonna 2050. Molemmat skenaariot ovat askel parempaan. Kohti sellaista maailmaa, jossa turhilta näyttävät ihmiset ovat aktiivisia niukkuuden ajan vaurauden synnyttäjiä. Useimmat aiemmat muualla esitetyt skenaariot tulevasta vuosikymmenistä ovat kyynisiä. Niissä mietitään valtioiden yhteistoiminnan vaikeutta ja yhteiskuntien yhä vahvempaa jakautumista osattomiin ja pärjääjiin. Ne kertovat siitä, kuinka olemme osa ongelmaa.

Kuinka voisimme olla osa ratkaisua? Tässä energia on keskeisessä asemassa. Sen tuottaminen ja kuluttaminen tulevat muuttumaan ratkaisevasti. Nyt pitää myöntää, että 1900-luku oli poikkeuksellista aikaa. Silloin ennennäkemättömän pieni joukko yksilöitä käytti teollisia tuotteita ja energiaa. Nyt näin ei ole ja samaan aikaan resurssit lyövät punaiselle. Pelkkä prosessien puunaus ei riitä. On pakko olla rohkea ja ottaa askel niukkojen resurssien maailman jo nyt. Siihen, jossa esimerkiksi päästöjä syntyy 10 prosenttia nykyisestä. Nyt on energian aika päättää, onko se osa ongelmaa vai ratkaisua.

Björn again ja uusi ystävyyden kertovat siitä, miten meistä voi tulla ongelman sijasta osa ratkaisua. Nämä kaksi skenaariota eivät ole täysin tuulesta temmattuja, vaan molempiin on olemassa siemeniä nykyisessä yhteiskunnassamme. Ne vaativat silti merkittävää hyppäystä nykyisestä totutusta, mutta Gaussin käyrän laskevalle puolelle johtavasta traditiosta. Muutos vaatii rohkeita tekijöitä. Asioiden ajattelu uudelleen ja väärin on sitä liikaista työtä, jonka tekijöitä ei koskaan ole liikaa.

